

Skupština Crne Gore
Parlamentarni institut
Istraživački centar

MJERE POJEDINIH ZEMALJA USMJERENE NA OPORAVAK U SEKTORU TURIZMA USLJED PANDEMIJE COVID-19

Podgorica, 10. maj 2020. godine

Broj: 12/2020

Klas. br: 00-52-4/20-

Datum: 10. maj 2020. godine

Pripremio: Istraživački centar Skupštine Crne Gore

* *Istraživački centar Skupštine Crne Gore, prilikom izrade istraživačkih radova, koristi se javno dostupnim podacima i podacima iz baza ograničenog pristupa, strogo vodeći računa o kredibilnosti izvora. Centar ulaže sve razumne napore da informacije sadržane u istraživačkom radu budu tačne i potpune, ali ne snosi odgovornost za eventualnu netačnost i nepotpunost istih. Istraživački radovi se koriste samo u svrhu za koju su izrađeni, a u skladu sa Pravilima o izradi istraživačkih radova. Stavovi izrečeni u tekstu ne predstavljaju zvaničan stav Skupštine Crne Gore, niti neophodno drugih institucija ili organizacija čiji se podaci koriste za izradu rada.*

** *Svi pojmovi upotrijebljeni u istraživačkom radu u muškom gramatičkom rodu obuhvataju muški i ženski rod lica na koja se odnose.*

SADRŽAJ

UVOD	4
1. Glavni nalazi istraživanja	6
2. Ekonomski uticaj na vazdušni saobraćaj i hotelijerstvo	8
3. Statističke prognoze i pokazatelji u sektoru turizma.....	9
4. Mjere zemalja za oporavak u sektoru turizma	12
4.1 ESTONIJA.....	12
4.2. GRUZIJA.....	13
4.3. HRVATSKA.....	13
4.4. ISLAND.....	16
4.5. ITALIJA.....	18
4.6. MAĐARSKA.....	18
4.7. POLJSKA.....	19
4.8. PORTUGAL.....	20
4.9. SLOVENIJA	21
4.10. ŠVEDSKA.....	22
IZVORI INFORMACIJA	24

UVOD

U kontekstu posljedica pandemije COVID-19, turistička privreda trenutno je u prekidu u mnogim zemaljama širom svijeta, a najvjerovalnije će tako ostati najmanje do sredine 2020. godine. Određene mјere ograničenja biće na snazi u velikom broju zemalja i u narednim mjesecima, bez obzira na to što su pojedine zemlje počele sa popuštanjem u nekim segmentima. Čak i kada turistički lanci snabdijevanja ponovo počnu da funkcionišu, oporavak na strani potražnje potraјaće neko vrijeme, s obzirom na međusobnu povezanost posljedica ekonomске i zdravstvene krize i progresivno ukidanje ograničenja putovanja. To će imati krupne posljedice na brojne nacionalne ekonomije, upravo zbog značajnog udjela turizma u mnogima od njih.

Prema posljednjim podacima Svjetske turističke organizacije, međunarodni turizam opao je za 22% u prvom kvartalu 2020. godine i mogao bi da doživi pad između 60% i 80% u 2020. u poređenju sa 2019. godinom. Manje međunarodnih turista, preciznije 67 miliona turista manje do marta mjeseca tekuće godine, dovodi do 80 milijardi američkih dolara izgubljenog izvoza.¹

Pad u međunarodnom turizmu mogao bi porasti na 70% ukoliko oporavak izostane do septembra ukazuju i preliminarne procjene Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (eng. *Organization for Economic Cooperation and Development*, OECD) o uticaju COVID-19 na turizam. Osim toga, domaći turizam takođe je teško pogoden mjerama za sprečavanje širenja virusa, međutim očekuje se brži oporavak u odnosu na međunarodni turizam, uz sve značajniju ulogu ove grane turizma tokom faze oporavka. Turizam predstavlja značajan dio mnogih nacionalnih ekonomija i direktno čini u prosjeku **4,4% BDP-a i 6,9% zaposlenosti** u zemljama OECD-a. Ovi podaci navedeni su u najnovijoj *Studiji OECD-a o politikama usmjerjenim na turizam*.²

Direktan i ogroman šok za industriju turizma koji je posljedica pandemije korona virusa utiče na širu ekonomiju. Sve to imaće značajne makro-ekonomske efekte, naročito u zemljama, regionima i gradovima u kojima sektor privrede podržava mnoga radna mjesta i poslovne aktivnosti. Kompanije u industriji turizma, u svim granama te industrije, među prvima su na udaru krize, a vlasti uvode mјere koje imaju za cilj ublažavanje uticaja na ekonomiju i podršku oporavku turističke privrede. Konkretno, vlasti sprovode niz aktivnosti kako bi obezbijedile da kompanije u oblasti turizma i zaposleni imaju korist od **stimulativnih paketa mјera namijenjenih široj ekonomiji** (na primjer, podrška likvidnosti i fiskalne olakšice).

Takođe, vlasti mnogih zemalja uvode **specifične mјere za turizam** u cilju ublažavanja direktnih posljedica na sektor turizma i olakšanja oporavka. Međutim, potrebno je učiniti više na sektorskom nivou, te na bolje koordiniran način podržati kompanije i zaposlene u oblasti turizma, vratiti povjerenje putnika i iskazati spremnost za ponovno pokretanje poslovnih aktivnosti i podsticanje potražnje nakon ukidanja mјera ograničenja.³

Prema studiji OECD-a o politikama usmjerjenim na turizam moguće je navesti tri glavne kategorije potencijalnih odgovora na krizu u sektoru turizma, i to:

- **Zaštita ljudi** - zaštita posjetilaca (informisanje, podrška za povratak kućama, zaštita potrošača) i turističkih radnika (poput obezbjeđivanja zagarantovanog prihoda),
- **Obezbeđivanje opstanka poslovanja** – duž cijelog lanca snabdijevanja u oblasti turizma, naročito podrška malim i srednjim preduzećima, uključujući podršku novčanim tokovima.
- **Uspostavljanje mehanizama koordinacije** – uključujući radne grupe i mјere za bolje ciljano djelovanje i oporavak sektora (na primjer, dijalog sa privatnim sektorom, blagovremeno pružanje podataka, koordinirana kratkoročna, srednjoročna i dugoročna politika).

Izuvez brzih odgovora, **kreatori politika bi trebalo da pripreme sveobuhvatne planove za oporavak turizma**, kao i da izvuku pouku iz krize koju je izazvala pandemija COVID-19, te da u tom smislu

¹ World Tourism Organization, 7 May 2020, <https://www.unwto.org/news/covid-19-international-tourist-numbers-could-fall-60-80-in-2020> (pristupljeno 7.5.2020)

² OECD Centre for Entrepreneurship, SMEs, Regions and Cities (CFE), *Tourism Policy Responses*, updated 15 April 2020, pp. 3-4 https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=124_124984-7uf8nm95se&title=Covid-19_Tourism_Policy_Responses (pristupljeno 6.5.2020)

³ OECD, ibid.

unaprijede strategije za upravljaljanje krizom, poboljšaju mehanizme koordinacije, bolje pripreme odredišta i sektor turizma, uopšte, kako bi odgovorili na buduće izazove.⁴

U navedenom kontekstu, Istraživački centar je, u skladu sa dostupnim podacima, sakupio, analizirao te predstavio mjere usmjerene na sektor turizma kao odgovor na krizu COVID-19, i to u: **Estoniji, Gruziji, Hrvatskoj, Islandu, Italiji, Mađarskoj, Poljskoj, Portugalu, Sloveniji i Švedskoj**. Za potrebe ovog rada, podaci su, u najvećoj mjeri, prikupljeni posredstvom internet stranica Svjetske turističke organizacije (WTO), Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD), mreže Evropskog centra za parlamentarna istraživanja i dokumentaciju, uvidom u relevantno zakonodavstvo, kao i iz drugih relevantnih izvora onamo gdje je to eksplisitno i navedeno u radu.

Potrebno je napomenuti da ovaj rad predstavlja odgovore pojedinih zemalja na krizu koju je izazvala pandemija COVID-19, sa fokusom na mjere usmjerene posebno na sektor turizma. Međutim, treba imati u vidu činjenicu da se situacija u zemljama mijenja iz dana u dan, pa tako podaci sakupljeni i predstavljeni u radu odražavaju situaciju u zemlji do datuma navedenog u radu.

⁴ OECD, ibid.

1. Glavni nalazi istraživanja

S obzirom na specifičnost novonastale situacije, u ovom trenutku, faza epidemije u velikoj mjeri varira od zemlje do zemlje, a politike koje donosioci odluka usvajaju vrlo su specifične, te odražavaju ekonomski i zdravstveni kontekst u kojem se svaka zemlja pojedinačno nalazi. I dok su srednjoročni i dugoročni uticaji COVID-19 i dalje neizvjesni i variraće zavisno od zemlje te segmenata industrije, vlade često preuzimaju agresivne i koordinirane mjere na lokalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou kako bi smanjile gubitak poslovnih aktivnosti, te pojavu zatvaranja preduzeća u nastalom periodu ali i dugoročno.

Politike koje zemlje usvajaju u vidu opštih ekonomskih mjera pokazuju da sektor turizma svakako ima koristi od istih, a koje su relevantne i ujedno dostupne radnoj snazi i turističkim privrednim društvima bez obzira na veličinu. Međutim, s obzirom na ogromne pritiske sa kojima se sektor turizma suočava, te obim pogođenosti, mnoge zemlje, takođe, preuzimaju korake za uvođenje mjera posebno namijenjenih za turizam, kako bi se rješili neposredni uticaji na ovaj sektor te ubrzao njegov oporavak.

Uvedene mjere imaju za cilj da ubrizgaju likvidnost, pruže finansijske olakšice kroz davanje zajmova, grantova, pruže poreske olakšice, šeme garancija i sl, te svedu na minimum gubitke poslovanja i radnih mesta. Ostale mjere koje zemlje usvajaju obuhvataju ciljanu podršku avio-kompanijama kao ključnom segmentu u sektoru turizma, uspostavljanje radnih grupa odnosno savjeta kako bi se obezbijedili pravovremeni odgovori i koordinacija između državnog i privatnog sektora, te prikupljanje i pružanje podataka radi podrške preduzećima u svojim planovima u ovoj vanrednoj situaciji. Zemlje su takođe svjesne potrebe za sveobuhvatnim planovima za oporavak turizma, te planovima da ojačaju otpornost sektora na duži rok, pa tako Ministarstvo ekonomskih poslova i komunikacija Estonije radi na srednjoročnoj nacionalnoj strategiji za turizam 2021-2024, dok je vlada Islanda usvojila *Akcioni plan* koji obuhvata specifične mjere za sektor turizma.

Po pitanju uvedenih mjera u analiziranim zemljama, velika turistička preduzeća dobijaće povoljne kreditne proizvode u Estoniji. U ovoj zemlji, pod povoljnijim uslovima biće dostupne i garancije za nove zajmove i to za hotelski smještaj i ugostiteljstvo, kao i za turističke agencije i turooperatorе. U **Portugalu**, državnim kreditnim garancijama sa četvorogodišnjim rokom otplate i grejs periodom do kraja tekuće godine obezbijediće se likvidnost za hotele, restorane, turističke agencije, pružaoce rekreativnih usluga i organizatore događaja. **Švedska** vlada takođe je uvela kreditnu garanciju kako bi preduzećima olakšala pristup finansiranju, na način što će garantovati za 70% novih zajmova koje banke daju preduzećima koja imaju finansijske poteškoće uslijed virusa COVID-19, i to za one koje inače imaju zdravo i jako poslovanje. Ubrizgavanje likvidnosti uvedeno je da bi se obezbijedio opstanak poslovanja u što kraćem roku u **Hrvatskoj**. Naime, Hrvatska je sprovedla niz mjera za podršku turističkim privrednim subjektima, uključujući: odlaganje plaćanja naknada, oslobođenje plaćanja turističke takse, beskamatne kredite itd. Poseban program za hotele manjih smještajnih kapaciteta subvencionisanjem vlade i to 80% troškova šestomjesečnih kamatnih stopa na kredite razvijen je u **Gruziji**.

Zemlje u kojima se uticaj pandemije na turizam osjeća u velikoj mjeri fokusirane su na pružanje finansijskih olakšica za mala i srednja preduzeća u sektoru turizma, poput odloženog plaćanja PDV-a (Švedska), četvoromjesečnog odlaganje plaćanja poreza na imovinu i poreza na dohodak privrednih subjekata u sektoru turizma (**Gružija**), obustave plaćanja poreza i doprinosa za socijalno osiguranje u sektoru kulture, zabave i turizma (**Italija**), osobadanje plaćanja doprinosa za razvoj turizma (porez na usluge komercijalnog smještaja) i to na određeni vremenski period (**Mađarska**), dok se na **Islandu** porez na noćenje ukida do 31. decembra 2021. godine. U **Italiji**, posebna naknada u iznosu od EUR 600 za mart mjesec biće dodijeljena sezonskim radnicima u sektoru turizma koji su izgubili posao uslijed pandemije.

Kreditne garancije za aviokompanije do 2020. godine ponudila je vlada **Švedske** i to u iznosu od najviše 5 milijardi SEK (471.654.000 EUR), od čega je 1,5 milijardi SEK (141.496.000 EUR) namijenjeno za SAS avio-kompaniju. Vlada **Italije** je najavila pomoć u iznosu od 200 miliona eura za avio prevoznike *Alitalia* i *Air Italy*, dok će vlada **Islanda** aviokompaniji *Icelandair* nadoknaditi sve gubitke nastale uslijed otkazivanja letova.

Određeni iznos sredstava kao vid podrške sektoru turizma opredjeljuje se za infrastrukturu u nacionalnim parkovima i zaštićenim oblastima uključujući i javne turističke lokacije, što je slučaj na **Islandu**.

Primjetno je da zemlje, takođe, ulažu marketinške napore kako bi stimulisale potražnju sa alternativnih tržišta i promijenile imidž zemlje, poput **Islanda**, gdje je jedan dio kampanje usmjeren na podsticanje državljanima Islanda da putuju u okviru granica svoje zemlje, dok je drugi dio kampanje usmjeren na podsticanje stranih turista da posjete Island. Tako je i Agencija za turizam **Mađarske** pokrenula video kampanju koja će se prikazivati na televizijskim kanalima i na platformama društvenih mreža kako bi podstakla domaću turističku potražnju nakon ukidanja ograničenja.

Novonastala kriza ističe i nedostatke u dostupnosti blagovremenih i uporedivih podataka za podršku politikama i pri odlučivanju u situaciji koja se razvija brzinom velikih razmjera. U tom kontekstu, neke zemlje poput **Portugala** uspostavile su alate za dijeljenje ažuriranih informacija i podataka sa privrednim društvima. Naime, Turistička agencija Portugala (*Turismo de Portugal*) pruža specijalizovanu podršku putem internet komunikacije, sa timom trenera iz škola za turizam i hotelijerstvo, koji pružaju savjetodavne usluge preduzećima u rješavanju specifičnih operativnih pitanja, pomažući u kreiranju planova za krizne slučajeve povodom COVID-19.

Dijalog sa svim akterima u turističkoj industriji postavljen je kao prioritet radi osiguranja ciljanih i efikasnih mjera odgovora na krizu. S tim u vezi, pojedine zemlje uspostavile su mehanizme za koordinaciju, kao što su radne grupe, za nagledanje uticaja pandemije na turizam i reagovanje na situaciju koja se mijenja iz dana u dan (na primjer, u **Gruziji**). Stručni savjet za turizam, kojim predsjedava ministar ekonomskog razvoja i tehnologije i koji ima konsultativnu ulogu formiran je u Sloveniji, sa glavnim ciljem pronalaženja inovativnih rješenja za podršku turizmu.

U nastavku rada predstavljene su detaljnije informacije u vezi sa navedenom tematikom u slučaju Estonije, Gruzije, Hrvatske, Islanda, Italije, Mađarske, Poljske, Portugala, Slovenije i Švedske, kao i posebna poglavlja koja se odnose na ekonomski uticaj na vazdušni saobraćaj i hotelijerstvo, te statističke prognoze i pokazatelje u sektoru turizma.

2. Ekonomski uticaj na vazdušni saobraćaj i hotelijerstvo

Ekonomski uticaj razlikuje se u granama industrije turizma u zavisnosti od niza faktora, uključujući prirodu turističke ponude, uticaj ograničenja putovanja na protok posjetilaca, obim i složenost poslovanja, veličinu domaćeg turističkog tržišta i izloženost međunarodnim tržištima, kao i mjestu koje turizam zauzima u privredi. To ima očiglednu povezanost sa malim i srednjim preduzećima, jer je većina preduzeća u sektoru turizma manjih razmjera. U studiji OECD-a o odgovoru malih i srednjih preduzeća na krizu COVID-19⁵ naglašava se da mala i srednja preduzeća mogu pokazati manje otpornosti i fleksibilnosti prilikom suočavanja sa troškovima koje nameću šokovi poput ove krize. Troškovi u vezi sa prevencijom širenja virusa i promjenama procesu rada (gdje je to izvodljivo u kontekstu turizma), kao što je uvođenje rada na daljinu, mogu biti relativno veći za mala i srednja preduzeća. S obzirom na njihove često ograničene resurse i postojeće prepreke u pogledu pristupa kapitalu, period tokom kojeg mala i srednja preduzeća mogu preživjeti šok vjerovatno je kraći nego kada su u pitanju veće kompanije. Prema procjenama OECD-a, postoji rizik da bi u suprotnom solventne kompanije, posebno mala i srednja preduzeća, mogle bankrotirati dok su na snazi restriktivne mjere (mjere ograničenja). Osim toga što ga karakteriše veoma velika grupa malih i srednjih, te mikro preduzeća, sektor turizma je istovremeno veoma fragmentiran i raznolik i pokriva širok spektar oblasti. Upravo zbog takve prirode, sektor turizma suočava se sa posebnim izazovim. Turističke usluge često su u međusobnoj zavisnosti i u jednom podsektoru, poput vazdušnog saobraćaja, može imati katastrofalne posljedice na lanac vrijednosti u turizmu. U nastavku je ukratko predstavljen uticaj krize na pojedine sektore turističke industrije.

Vazdušni saobraćaj - Međunarodno udruženje avioprevoznika 16. marta objavilo je podatak da je oko 150 vlada širom svijeta uvelo određeni oblik ograničenja putovanja. Evropska unija je 16. marta uvela globalnu zabranu putovanja. Počev od 9. aprila, širom svijeta približno 105 zemalja potpuno je zatvorilo svoje granice za ulazak turista, dozvoljavajući samo svojim građanima da ponovo uđu u zemlju. Osim zabrane putovanja, ograničenje rekreativnih aktivnosti, kretanja ljudi i uvođenje „samoizolacije“ u potpunosti su isključili mogućnost funkcionisanja sektora turizma u većini destinacija.

Avio-kompanije su uslijed krize koju je izazvala pandemija drastično smanjile ili prizemljile svoje flote i obustavile aktivnosti, što je imalo ekstremne posljedice na aktivnosti i zaposlene. Prema procjenama Međunarodne organizacije civilnog vazduhoplovstva (eng. *International Civil Aviation Organization, ICAO*) od 8. aprila, pad planiranog međunarodnog putničkog saobraćaja tokom prve polovine 2020. godine jednak je smanjenju između 41% i 51% mesta koje nude avio-kompanije. Ovo je dovelo do smanjenja ukupnog broja putnika i velikih gubitaka operativnih prihoda avio-kompanija.

Međunarodno udruženje avioprevoznika, prema podacima od 14. aprila, procjenjuje da avio-kompanije očekuju da će prihodi od putnika biti u padu za 314 milijardi dolara, odnosno 55% u 2020. godini u poređenju sa 2019. godinom. Broj letova na globalnom nivou, prema podacima za 13. april smanjen je za 59% u odnosu na istu sedmicu prethodne godine. Time je direktno ugroženo 2,7 miliona radnih mesta u avio-kompanijama, a posredno i dodatnih 24 miliona radnih mesta u sektoru turizma. Na primjer, kompanija *Air France* najavila je 15. marta će 80% radne snage kompanije imati status djelimične nezaposlenosti. Kompanija *Easyjet*, jedna od najvećih evropskih avio-kompanija po broju putnika, najavila je 30. marta da će obustaviti sve letove, osim letova koji imaju humanitarnu svrhu. Slično tome, kompanija *Ryanair* najavila je da će obustaviti sve letove počev od 24. marta do juna. Takođe, kompanija *Lufthansa* je 7. aprila najavila da će staviti izvan pogona i prodati dio svoje flote, s obzirom na to da ne očekuje brz oporavak. Prema procjenama Međunarodnog udruženja avioprevoznika, **samo 30 avio-kompanija (od preko 700) ma finansijsku sposobnost da prezivi dugotrajnju krizu** i ostane u funkciji. Ovom sektoru potrebna je finansijska podrška i pomoći vlada kako bi se izbjegao bankrot kompanija.

Ugostiteljstvo (hoteli i restorani) - Na globalnom nivou, hoteli bilježe niže stope popunjenošću kapaciteta, a u mnogim zemljama potpuno su zatvoreni, u zavisnosti od nivoa širenja virusa. Za posljedicu veliki lanci hotela bilježe pad cijene akcija u 2020. godini. Na primjer, 13. aprila akcije lanca

⁵ OECD Policy Note COVID-19: SME Policy Responses https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=119_119680-di6h3qgi4x&title=Covid-19_SME_Policy_Responses (pristupljeno 6.5.2020)

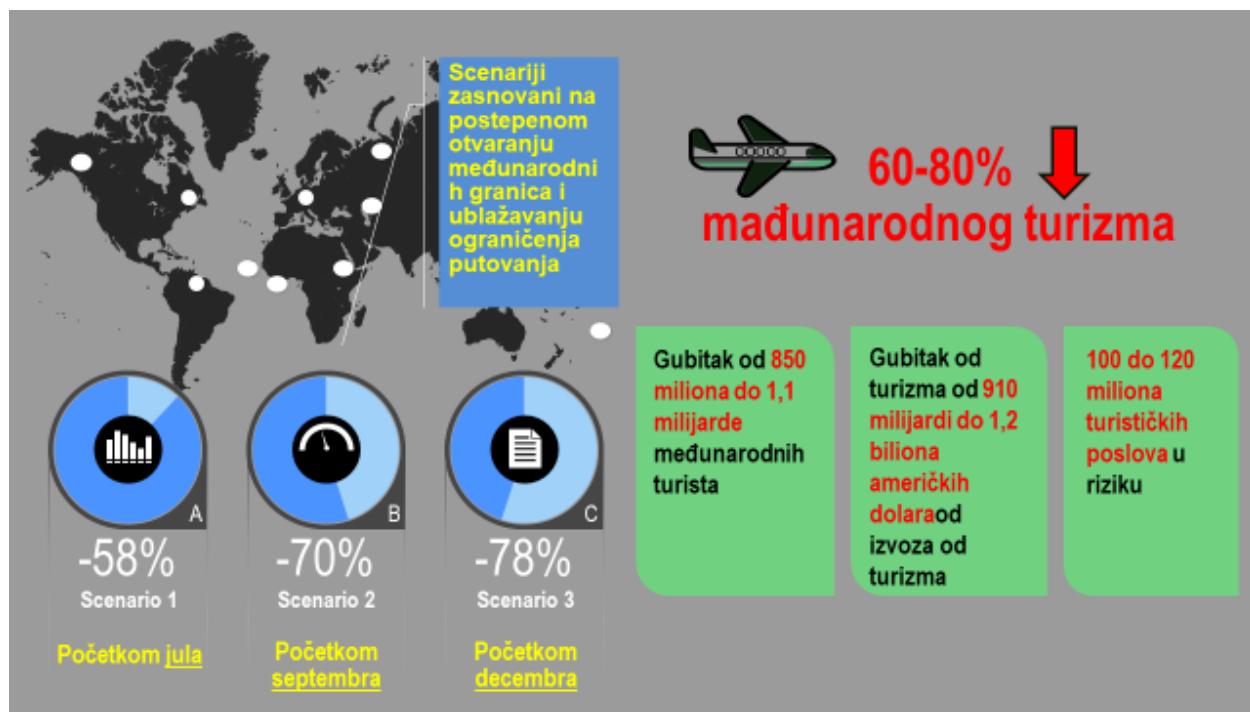
hotela Marriott opale su za 48,5% u poređenju sa istim datumom 2019. godine. Dakle, posljedice krize kreću se od značajno smanjene popunjenošći kapaciteta hotela do njihovog potpunog zatvaranja. Što se tiče restorana, od mnogih pružalaca usluga u vezi sa hranom i ugostiteljskim usluga u početku se tražilo da uvedu distancu u objektima, a kasnije da ograniče aktivnosti samo na isporuku ili u potpunosti obustave aktivnosti. U Sjedinjenim Američkim Državama, Nacionalno udruženje ugostitelja procenjuje da će se prodaja u okviru ove industrije u naredna tri mjeseca smanjiti za 2,25 milijardi dolara, što će dovesti do gubitka između pet i sedam miliona radnih mesta. Na primjer, u Francuskoj su mjere ograničenja dovele do zatvaranja 75.000 restorana, 3.000 klubova i 40.000 kafića, što je pogodilo milion zaposlenih, koji su privremeno otpušteni.

Osim vazdušnog saobraćaja i sektora ugostiteljstva, negativne posljedice značajno se osjećaju i u sektoru poslovnih putovanja, kulturnih, sportskih i drugih događaja, željezničkog saobraćaja i slično.⁶

3. Statističke prognoze i pokazatelji u sektoru turizma

Svjetska turistička organizacija predstavila je tri moguća scenarija za budućnost u zavisnosti od toga kako se novonastala situacija bude odvijala. Scenariji ukazuju na mogući pad u međunarodnim putovanjima u rasponu između 58% i 78% za ovu godinu, a svaki scenario zavisi od trajanja ograničenja putovanja i zatvaranja granica. Ova tri scenario za 2020. godinu zasnivaju se na tri moguća datuma za postepeno otvaranje međunarodnih granica (prikazani u nastavku).

- Scenario 1 (-58%) zasnovan je na postepenom otvaranju međunarodnih granica i ublažavanju ograničenja putovanja početkom jula;
- Scenario 2 (-70%) zasnovan je na postepenom otvaranju međunarodnih granica i ublažavanju ograničenja putovanja početkom septembra;
- Scenario 3 (-78%) zasnovan je na postepenom otvaranju međunarodnih granica i ublažavanju ograničenja putovanja početkom decembra.

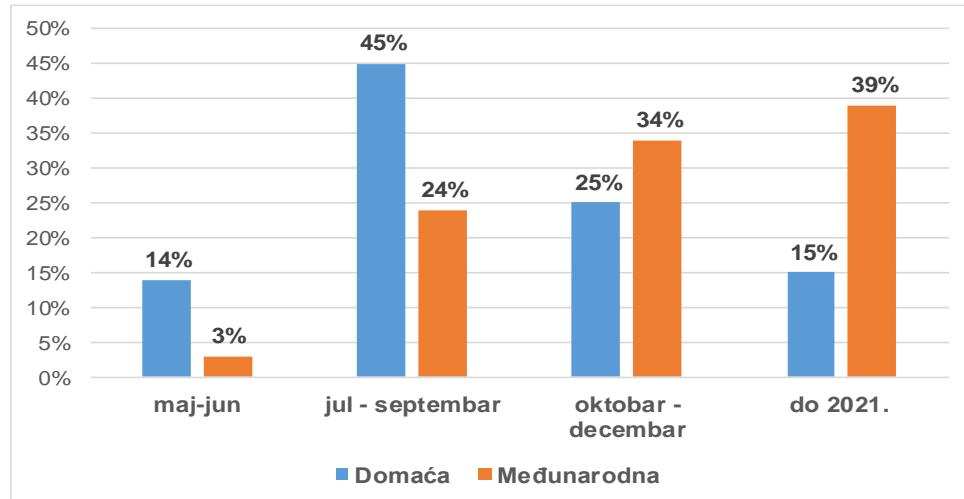
Pod ovim scenarijima, uticaj gubitka potražnje u međunarodnim putovanjima može dovesti do:

- gubitka u iznosu od 850 miliona do 1,1 milijardu turista,
- gubitka u iznosu od 950 milijardi do 1,2 biliona američkih dolara od prihoda od izvoza od turizma,
- 100 do 120 miliona poslova direktno povezanih sa turizmom koji su u riziku.

⁶ OECD, ibid, pp 7-11

Eksperti su mišljenja da je ovo do sada daleko najgora kriza sa kojom se suočio međunarodni turizam od 1950. godine. Uticaj će se osjećati na različitim nivoima i to na različitim globalnim regionima, pri čemu se očekuje da će se Azija i Pacifik prvi oporaviti.

Prema istraživanju stručnjaka Svjetske turističke organizacije, očekuje se da će se domaća potražnja oporaviti brže od međunarodne potražnje po pitanju putovanja. Većina očekuje da će znaci oporavka vidjeti u posljednjem kvartalu 2020. ali uglavnom u 2021. godini (vidjeti Grafikon 1). Na osnovu prethodnih kriza, očekuje se da se putovanja iz razonode odnosno privatnih razloga oporave brže, naročito putovanja za posjete prijateljima i rodbini, za razliku od poslovnih putovanja.

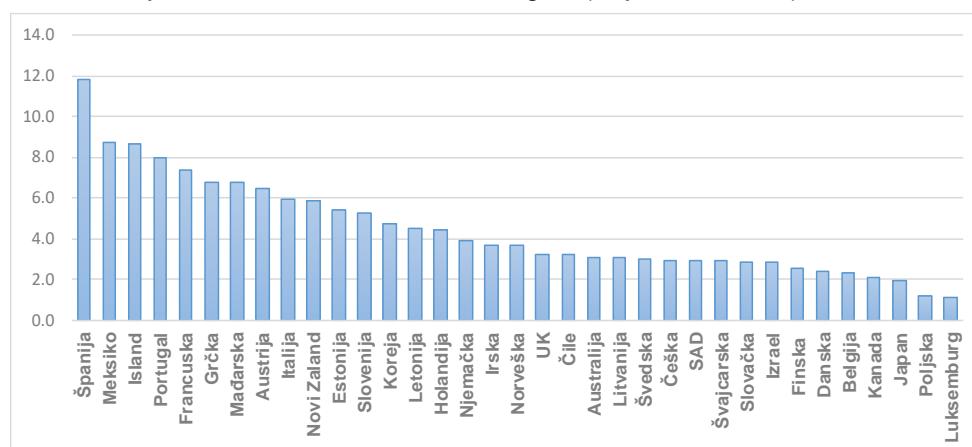

Grafikon 1.
Očekivanje
početka oporavka
domaće i
međunarodne
turističke
potražnje

Izvor: World Tourism Organization

Procjene o oporavku međunarodnih putovanja imaju pozitivniji izgled u Africi i na Bliskom Istoku a većina stručnjaka predviđa oporavak još u 2020. godini. Stručnjaci u Americi su najmanje optimistični i najmanje vjeruju u oporavak 2020. godine, dok su izgledi u Evropi i Aziji takvi da pola stručnjaka očekuje oporavak u toku ove godine a druga polovina je suprotnog mišljenja⁷.

Industrija turizma od presudnog je značaja za brojna radna mjesta i poslovne aktivnosti. Tako, na primjer, u zemljama OECD-a, **sektor turizma u prosjeku direktno čini 4,4% BDP-a i 21,5% izvoza usluga**.⁸ Ukoliko se posmatraju **zemlje pojedinačno**, ovaj **udio u nekima od njih je mnogo veći**. Stoga, na primjer, turizam na Islandu čini 8,6% BDP-a, dok putovanja predstavljaju 52,3% izvoza usluga, dok ove brojke iznose 8,0% i 51,1% u Portugalu (vidjeti Grafikon 2).

Grafikon 2. Udio
turizma u BDP-u u
OECD zemljama
(u %)

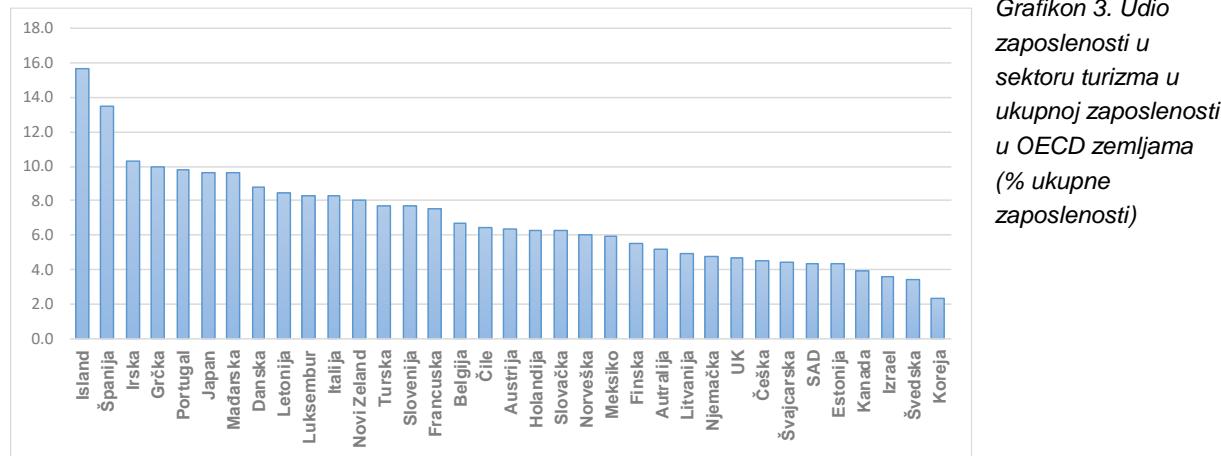
Izvor: OECD, <http://dx.doi.org/10.1787/888934076134>

⁷ WTO, ibid.

⁸ Detaljne informacije o trendovima i politikama turizma, kao i udjelu turizma u BDP-u zemalja OECD dostupni su na sljedećem linku:

https://www.oecd-ilibrary.org/industry-and-services/oecd-tourism-trends-and-policies_20767773

Turizam dovodi do devizne razmjene, podstiče regionalni razvoj, direktno podržava brojne vrste poslova i kompanija i mnoge lokalne zajednice. Kao radno-intenzivan sektor, **turizam direktno dopinosi 6,9% zaposlenosti u zemljama OECD-a**. Osim toga, sektor turizma vodeći je po pitanju stvaranja radnih mesta i, u uobičajenim okolnostima, pruža niz mogućnosti za zapošljavanje žena, studenata, niskokvalifikovanih imigranata, starije radne populacije, ne samo u većim gradovima već i u udaljenim, ruralnim, primorskim i ekonomski osjetljivim mjestima gdje alternativne mogućnosti mogu biti ograničene. Na primjer, udio zaposlenosti u sektoru turizma u ukupnoj zaposlenosti iznosi 15,7% na Islandu, 13,5% u Portugalu te 9,8% u Mađarskoj vidjeti Grafikon 3).

Izvor: OECD, <http://dx.doi.org/10.1787/888934076134>

Imajući u vidu navedeno, sektor turizma jedan je od direktno najpogođenijih sektora u trenutnoj krizi i zahtijeva hitne i dugoročne odgovore. Sa međunarodnim vazdušnim saobraćajem u prekidu, zatvaranjem najpoznatijih turističkih lokacija i atrakcija otkazivanjem ili odgađanjem velikih festivala i manifestacija, te zabranom javnih okupljanja (zatvorenih i otvorenih) u mnogim zemljama, **uticaj COVID-19 na globalni turizam je ogroman i neposredan.**

U svakom slučaju, realnost je da će kriza pogoditi globalni turizam tokom 2020. godine i nakon toga, čak i ako širenje virusa bude pod kontrolom u narednim mjesecima. Prema procjenama Svjetskog savjeta za turizam i putovanja (eng. *World Travel and Tourism Council*, WTTC) od 25. marta 2020. godine, **75 miliona radnih mesta na globalnom nivou je u opasnosti**. Rastu očekivanja da bi oporavak do nivoa prije krize mogao potrajati dvije ili više godina. Međunarodno udruženje avioprevoznika (eng. *International Air Travel Association*, IATA) predviđa da vazduhoplovne kompanije vjerovatno neće zabilježiti nivoe saobraćaja od prije krize prije početka 2021. godine, dok kompanija STR koja prikuplja podatke o sektoru ugostiteljstva procjenjuje da se povratak na nivoje prije krize u ovom sektoru neće dogoditi prije 2022. godine.

Pojedine zemlje počele su sa ublažavanjem ograničenja jer pandemija prelezi u narednu fazu. Na primjer, u Kini su ograničenja smanjena, a ljudi ponovo počinju da putuju. Glavne znamenitosti širom zemlje dočekale su hiljade posjetilaca tokom drugog vikenda aprila. Međutim, očekuje se da će rasti domaći turizam, a u prilog tome idu i rezultati istraživanja sprovedenog krajem marta koji pokazuju kako bi 90% ispitanika radije putovalo unutar države. I u Evropi zemlje progresivno ukidaju ograničenja, a među prvima bile su Austrija, Italija i Španija, **Očekuje se da će to biti postepeni i nelinearni proces, jer zemlje nastoje da organizuju postepeni povratak u svakodnevni život uz prisustvo virusa, ali još nije jasno kada će turističke aktivnosti biti moguće.⁹**

⁹ OECD, ibid, pp. 4-7

4. Mjere zemalja za oporavak u sektoru turizma

4.1 ESTONIJA

Estonsko Ministarstvo ekonomskih poslova i komunikacija radi na **srednjoročnoj nacionalnoj strategiji za turizam 2021-2024.** i planiranju novog finansijskog okvira EU 2027. Vlada je 19. marta najavila paket ekonomskih stimulativnih mjera u visini od dvije milijarde eura koji će podržati preduzeća u poteškoćama, uključujući turizam.¹⁰

Estonski Parlament je, 15. aprila 2020, usvojio Zakon o državnom dopunskom budžetu za 2020. godinu, na prijedlog Vlade, kojim su predviđena budžetska sredstva neophodna za sprovođenje ekonomskih mjera u vezi sa širenjem novog korona virusa. Dio ovog dopunskog budžeta je i **paket pomoći posebno namijenjen turističkom sektoru** i to u iznosu od **25 miliona eura**. Pored toga, stvoreni su povoljni uslovi za davanje kredita turističkim preduzećima. Naime, estonsko Ministarstvo za ekonomsku pitanja i komunikacije, u saradnji sa *fondacijom Kredex i Enterprise Estonia*, razvilo je paket pomoći u vrijednosti od 25 miliona eura za podršku turističkom sektoru. U okviru paketa podrške, turističkim preduzećima biće obezbijeđeni **krediti zagarantovani po povoljnim uslovima** od strane fondacije Kredex, dok će mikro, mala i srednja turistička preduzeća moći da podnesu zahtjev za direktnu podršku od strane Enterprise Estonia.

Ministarstvo će početi sa pružanjem **povoljnih kreditnih proizvoda velikim turističkim preduzećima**. Pod povoljnijim uslovima biće dostupne **i garancije za nove zajmove** i to za smještaj i ugostiteljstvo, kao i za turističke agencije i turooperatorе. Cilj davanja ovih garancija je da omogući preduzećima uzimanje novih poslovnih i investicionih zajmova kako bi prevazišli privremene teškoće izazvane izbijanjem COVID-19. Ministarstvo će, takođe, pružiti direktnu podršku putem Enterprise Estonia mikro, malim i srednjim turističkim preduzećima u ukupnom iznosu od 25 miliona EUR. Podrška po kompaniji krećaće se od 2.000 do 60.000 €, zavisno od područja poslovanja kompanije, veličine, gubitka poslovanja i potreba za prevazilaženje krize.

Kako bi se pružila podrška turističkim preduzećima koja posluju na estonskim 'karantinskim' ostrvima, paket od 25 miliona eura sadrži milion eura namijenjenih posebno za turističke kompanije na ostrvima Saaremaa, Hiumaa, Virmsi, Ruhnu, Kihnu, Muhu i Manija. Još milion eura biće dodijeljeno turističkim kompanijama u okrugu Ida-Viru.

Kredex i Enterprise Estonia objaviće kriterijume i uslove za javno konkurisanje za podršku. U zavisnosti od svog profila, turistička preduzeća, takođe, mogu da se prijave za podršku putem drugih mjera Enterprise Estonia, kao i putem Fondacije za ruralni razvoj i Fonda za osiguranje od nezaposlenosti.

Navedene mjere uvrštene su u Zakon o izmjenama i dopunama zakona u vezi sa Zakonom o dopunskom državnom budžetu za 2020. godinu (mjere koje se odnose na širenje korona virusa koji uzrokuju bolest COVID-19). Ovaj zakon objedinjuje izmjene i dopune posebnih akata koji imaju uticaj na dopunski budžet. S tim u vezi, Zakonom se mijenjaju Zakon o akcizama na alkohol, duvan, gorivo i električnu energiju, Zakon o garancijama za preduzeća i državne zajmove, Estonski zakon o odbrambenoj ligi, Zakon o naknadama za životnu sredinu, Zakon o penzijama, Zakon o porezu na dodatu vrijednost, Zakon o kreativnim licima i umjetničkim udruženjima, Zakon o oporezivanju, Zakon o pomorskoj bezbjednosti, Zakon o socijalnim davanjima za osobe sa invaliditetom, Zakon o zdravstvenom osiguranju, Zakon o državnom budžetu, Zakon o državnoj imovini, Zakon o državnom penzijskom osiguranju, Zakon o socijalnoj zaštiti, Zakon o socijalnom porezu, Zakon o zdravstvenoj zaštiti, Zakon o porezu na dohodak, Zakon o osiguranju za slučaj nezaposlenosti i Zakon o dodatku za rad.¹¹

¹⁰ OECD, *Tourism Policy Responses*, p. 31, https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=124_124984-7uf8nm95se&title=Covid-19_Tourism_Policy_Responses

¹¹ ECPRD Request no. 4389 *Measures specifically related to tourism industry in light of COVID-19 pandemic*, 23 April 2020

4.2. GRUZIJA

Poslovni subjekti povezani sa turističkom industrijom imali su četiri mjeseca **odlaganja plaćanja poreza na imovinu i poreza na dohodak** do 1. novembra 2020. Isplate su već odložene za 4.500 preduzeća i 25.617.200 EUR¹² (90 miliona GEL). Vlada subvencionira 80% troškova šestomjesečnih kamatnih stopa na kredite odobrene malim hotelima: registrovano je 850 hotela sa ukupnim iznosom od 2.846.360 EUR (10 miliona GEL).¹³

U cilju ublažavanja negativnih uticaja na turizam, održan je sastanak između Vlade Gruzije, Narodne banke i komercijalnih banaka, gdje su strane učesnice razvile određeni plan i mehanizam za pružanje pomoći turističkom sektoru. Preduzete su sljedeće mjere kao prvi nivo reakcije na novonastali krizu:

- ⊕ odlaganje iplaćanja poreza na imovinu i poreza na dohodak u periodu od četiri mjeseca;
- ⊕ poseban program razvijen je za hotele sa smještajnim kapacitetom do 50 soba i to subvencionisanjem Vlade 80% troškova šestomjesečnih kamatnih stopa na kredite;
- ⊕ premijer je pokrenuo *StopCoV Fond* (eng. StopCoV Fund)¹⁴, koji je već prikupio blizu 37 miliona eura (130 miliona GEL);
- ⊕ država je gruzijskim državljanima, uključujući one koji borave u inostranstvu i koji se vraćaju u Gruziju, omogućila ugodan boravak u hotelima i na taj način zadržala osoblje zaposleno u hotelima.

Vlada trenutno priprema paket pomoći kao sastavni dio plana nakon krize kao i paket pomoći prvenstveno namijenjen sektoru turizma.

4.3. HRVATSKA

U cilju ublažavanja negativnog uticaja korona virusa na turizam, u Hrvatskoj je do sada preuzet niz mjeru, uključujući i određene izmjene zakonodavstva u toj oblasti. Sve mjeru namijenjenje podršci turizmu hronološki su predstavljene u nastavku teksta.

Oslobodenje plaćanja turističke takse za privatne iznajmljivače (paušal) – U skladu sa *Pravilnikom Ministarstva turizma o odlaganju ili oslobođanju plaćanja turističke takse za pružanje ugostiteljskih usluga*¹⁵ koji je stupio na snagu 26. marta 2020. godine, osobe koje pružaju ugostiteljske usluge u domaćinstvu i na porodičnom poljoprivrednom gospodarstvu oslobođaju se u 2020. godini plaćanja pola iznosa godišnjeg paušalnog iznosa turističke takse koju bi bili u obavezi da plate za glavni krevet i smještajnu jedinicu u kampu i kamp-odmorištu koji se koriste za pružanje usluga smještaja shodno posebnom propisu kojim se uređuje obavljanje ugostiteljske djelatnosti. Takođe za cijelu 2020. godinu te osobe u potpunosti se oslobođaju plaćanja turističke takse za pomoćne krevete. Mjera se odnosi samo na osobe koje pružaju ugostiteljske usluge u domaćinstvu i na porodičnom poljoprivrednom gospodarstvu. Cilj mjeru je ublažavanje finansijskog udara na osobe koje pružaju navedenu vrstu ugostiteljskih usluga kao obveznike plaćanja turističke takse s obzirom na to da su pogodjeni novonastalom situacijom sa korona virusom jer turističku taksu plaćaju u godišnjem paušalnom iznosu po krevetu, a ne po noćenju. Nadležna tijela za sprovođenje ove mjeru su Ministarstvo turizma i Hrvatska turistička zajednica.

Oslobodenje od plaćanja promjenjivog dijela koncesione naknade za 2019. godinu za korišćenje koncesije na turističkom zemljištu u kampovima. Odlaganje plaćanja stalnog dijela koncesione naknade za 2020. godinu za korišćenje koncesije na turističkom zemljištu u kampovima - S obzirom na vanrednu situaciju u vezi sa epidemijom korona virusa, Uredba Vlade koja uređuje postupak i dobijanje koncesija na turističkom zemljištu u kampovima iz 2010. godine izmijenjena je i dopunjena 19. marta i 4. aprila 2020. godine¹⁶ pa se promjenjivi dio koncesione naknade za turističko zemljište u

¹² Za konvertovanje valute korišćena je internet stranica OANDA.com <https://www1.oanda.com/currency/converter/> (pristupljeno 10.5.2020)

¹³ The Governmental anti-crisis plan, http://gov.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=288&info_id=75975 (pristupljeno 10.5.2020)

¹⁴ StopCoVFund internet stranica <https://stopcov.ge/en/Fund>

¹⁵ Pravilnik o odgodi ili oslobođanju od plaćanja turističke pristojbe za osobe koje pružaju ugostiteljske usluge u domaćinstvu ili na obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu (NN 36/20) https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2020_03_36_764.html (pristupljeno 8.5.2020)

¹⁶ Uredba o dopuni Uredbe o postupku, načinu i uvjetima za dobivanje koncesije na turističkom zemljištu u kampovima u suvlasništvu Republike Hrvatske (NN 31/20) https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2020_03_36_764.html

kampovima za 2019. godinu neće računati prema propisanom modelu nego će iznositi 1,00 kunu. Takođe, odgađa se naplata stalnog dijela koncesione naknade na turističkom zemljištu u kampovima u suvlasništvu Republike Hrvatske za 3 mjeseca, od 31. avgusta do 30. novembra 2020. godine. Mjera se odnosi na privredna društva koja obavljaju turističku djelatnost na osnovu zahtjeva za dobijanje koncesije na suvlasničkom dijelu Republike Hrvatske za korišćenje kampa, shodno propisima. Nadležno tijelo za sprovođenje mjere je Ministarstvo turizma.

Izmjene i dopune Zakona o pružanju usluga u turizmu - Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o pružanju usluga u turizmu¹⁷ stupio je na snagu 8. aprila 2020. godine i obuhvata sljedeće izmjene:

- kako bi se sprječilo oglašavanje neregistovanog smještaja, pa tako i boravka neregistrovanih gostiju u objektima koji pružaju usluge uređene ovim zakonom i posebnim zakonom koji uređuje ugostiteljsku djelatnost, internet platforme u obavezi su da istaknu poreski broj odnosno PDV identifikacioni broj pružaoca usluge na području Republike Hrvatske,
- brisanje uslova znanja stranih jezika odnosno poznavanja hrvatskog jezika u mjeri dovoljnoj za obavljanje poslova rukovodioca poslova turističke agencije, te radnog iskustva od jedne godine na odgovarajućim poslovima u turističkoj agenciji ili drugim sličnim poslovima u turizmu,
- za vrijeme posebnih okolnosti omogućeno je da se za obavljanje poslova rukovodioca poslova agencije može odrediti osoba koja nema položen stručni ispit za rukovodioca poslova, a najduže šest mjeseci nakon prestanka posebnih okolnosti,
- riješeno je pitanje u vezi sa raskidom ugovora za neizvršene ugovore o putovanju u paket aranžmanima koji je trebalo izvršiti nakon 1. marta 2020. godine, na način da putnik ima pravo na raskid ugovora o putovanju u paket aranžmanu po isteku 180 dana od dana prestanka posebnih okolnosti, a organizatori putovanja za iste putnicima izdaju **vaučer** (moratorijum na raskid ugovora u trajanju od 180 dana od prestanka posebnih okolnosti). Ukoliko se putnik odluči za **povraćaj sredstava** organizator mu mora izvršiti povraćaj uplaćenih sredstva u roku od 14 dana po isteku 180 dana od prestanka posebnih okolnosti,
- brisanje odredbe kojom se rješenje o odobrenju za pružanje usluga turističkog vodiča upisuje u Centralni register, stoga se više ne izdaju rješenja o odobrenju za pružanje usluga već rješenja o ispunjavanju uslova za pružanje usluga turističkog vodiča, te se tako više neće smatrati da turistički vodiči, samim time što su dobili rješenje, obavljaju slobodno zanimanje u smislu propisa o radu i poreskim propisima. **Time se omogućava zaposlenim osobama, studentima i penzionerima da dodatno ostvaruju prihode od pružanja usluga u turizmu, a nezaposlenim osobama da ostvare prava u slučaju nezaposlenosti.**

Izmjene i dopune Zakona o ugostiteljskoj djelatnosti - Zakon o izmjenama i dopuni Zakona o ugostiteljskoj djelatnosti¹⁸ stupio je na snagu 8.aprila 2020 i uključuje sljedeće izmjene:

- **produženje roka važenja privremenih rješenja za ugostiteljske objekte, objekte u domaćinstvu i na porodičnom poljoprivrednom gazdinstvu do kraja 2021. godine** (riječ je o objektima koji su dobili privremena rješenja jer još nemaju rješenje o legalizaciji, ali je zahtjev za legalizaciju predat u roku),
- davanje ovlašćenja ministru da u uslovima posebnih okolnosti propiše odstupanja od standarda kada je riječ o obvezama ugostitelja, iznajmljivača, te članova porodičnih poljoprivrednih gazdinstava,
- **prolongiraju se rokovi za rekategorizaciju hotela i kampova - postupci ponovne kategorizacije koju po službenoj dužnosti sprovodi Ministarstvo turizma**, a kojih je rok za pokretanje postupka ponovne kategorizacije u vrijeme trajanja i šest mjeseci po prestanku posebnih okolnosti izazvanih epidemijom bolesti COVID-19 na teritoriji Republike Hrvatske, **biće pokrenuti po isteku jedne godine od prestanka posebnih okolnosti umjesto u roku od četiri godine od primanja rješenja**,
- **propisuje se nastavak obavljanja djelatnosti ugostitelja koji su primili rješenja o privremenom obavljanju ugostiteljske djelatnosti (ugostiteljski objekti iz grupe "Hoteli" i**

novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2020_03_31_674.html i Uredba o dopuni Uredbe o postupku, načinu i uvjetima za dobivanje koncesije na turističkom zemljištu u kampovima u suvlasništvu Republike Hrvatske (NN 41/20)

https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2020_04_41_854.html (pristupljeno 8.5.2020)

¹⁷ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o pružanju usluga u turizmu(NN 42/20)

https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2020_04_42_887.html (pristupljeno 8.5.2020)

¹⁸ Zakon o izmjenama i dopuni Zakona o ugostiteljskoj djelatnosti (NN 42/20)

https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2020_04_42_888.html (pristupljeno 8.5.2020)

“Kampovi”) koji su dobili rješenje za vrstu, ali još nijesu rješenje o kategoriji objekta) do isteka roka godinu dana nakon prestanka posebnih okolnosti izazvanih epidemijom bolesti COVID – 19 na teritoriju Republike Hrvatske.

Dopune Zakona o turističkim zajednicama i promociji hrvatskog turizma - Zakon o dopunama Zakona o turističkim zajednicama i promociji hrvatskog turizma¹⁹ stupio je na snagu 8. aprila i dopunama se predviđa **mogućnost zaduživanja turističkih zajednica**, ukoliko turističko vijeće doneće takvu odluku, uz saglasnost predsjednika turističke zajednice i bankovnu garanciju opštine, grada ili županije za čije je područje turistička zajednica osnovana. Osim toga **u 2020. i 2021. godini neće se primjenjivati odredba koja određuje iznos koji se u odnosu na ukupne prihode može koristiti za troškove plata zaposlenih u turističkoj zajednici i propisuje se produženje mandata članovima tijela turističkih zajednica**. Članovima tijela kojima je istekao mandat daje se privremeno ovlašćenje da nastave obavljati te poslove do prestanka proglašenja epidemije bolesti COVID – 19 na teritoriji Republike Hrvatske odnosno do sproveđenja izbora, a članovima tijela kojima nije istekao mandat produžava se vrijeme trajanja mandata do prestanka proglašenja epidemije bolesti COVID – 19 na teritoriji Republike Hrvatske odnosno do sproveđenja izbora.

Dopune Zakona o turističkoj taksi – Zakon o dopunama Zakona o turističkoj taksi²⁰ stupio je na snagu 8. aprila 2020. godine, a predviđa sljedeće:

- **daje se ovlašćenje Vladi RH da uredbom, u uslovima posebnih okolnosti, drugačije uredi pitanja koja se odnose na visinu turističke takse i rokove uplate,**
- **daje se ovlašćenje Vladi RH da uredbom, u uslovima posebnih okolnosti može izvršiti prenamjenu sredstava Fonda za turistički nedovoljno razvijena područja, te Fonda za udružene turističke zajednice,**
- za vrijeme trajanja posebnih okolnosti nadležni inspektorji neće podnosići optužne predloge za pokretanje prekršajnih postupaka odnosno izdavanje prekršajnih naloga niti naplaćivati novčanu kaznu na mjestu izvršenja prekršaja.²¹

Beskamatni krediti Hrvatske banke za obnovu i razvoj (HBOR) preduzetnicima u turističkim djelatnostima - Ministarstvo turizma i Hrvatska banka za obnovu i razvoj zaključili su „Sporazum o poslovnoj saradnji na sproveđenju mjera obezbjeđivanja likvidnosti preduzetnicima u sektoru turizma“ čime je omogućeno odobrenje direktnih beskamatnih kredita HBOR-a. Potpisanim sporazumom utvrđeno je da će Ministarstvo turizma obezbijediti sredstva u iznosu od 3,431,990 eura (26 milijuna kuna)²² za subvencioniranje kamatne stope do dva postotna boda za kreditiranje likvidnosti preduzetnika u turističkim djelatnostima u okviru Mjere COVID – 19.

Sredstva su namijenjena subvencioniranom kreditiranju mikro, malih i srednjih preduzetnika sa registrovanom djelatnošću smještaja (hoteli, odmarališta, kampovi, ostali smještaj), djelatnosti pripreme i usluživanja hrane i pića (restorani, ketering, ostale djelatnosti pripreme i usluživanja hrane), iznajmljivanja plovnih prevoznih sredstava te putničkih agencija i organizatora putovanja.

Zahtjev za odobrenje kredita podnosi se direktno HBOR-u koji i odobrava sredstva **na rok do pet godina uz mogućnost korišćenja odgađanja od jedne godine**. Kamatna stopa, zahvaljujući sredstvima subvencije, iznosi nula posto za period otplate do tri godine, a u četvrtoj i petoj godini otplate kamatna stopa će iznositi 1,5 posto.²³

Krediti za likvidnost turističke zajednice - Hrvatska banka za obnovu i razvoj je u cilju posljedica izazvanih pandemijom COVID-19 omogućila turističkim zajednicama finansiranje tekućeg poslovanja i podmirenje kratkoročnih obaveza kroz program kreditiranja „Obrtna sredstva“ koji se sprovodi putem poslovnih banaka. Korisnici kredita su: **poslovni subjekti privatnog sektora** (privredna društva, fizička

¹⁹ Zakon o dopunama Zakona o turističkim zajednicama i promicanju hrvatskog turizma (NN 42/20) https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2020_04_42_885.html (pristupljeno 8.5.2020)

²⁰ Zakon o dopunama Zakona o turističkoj pristojbi (NN 42/20) https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2020_04_42_886.html (pristupljeno 8.5.2020)

²¹ Ministarstvo turizma RH, Mjere Ministarstva turizma <https://mint.gov.hr/vijesti/mjere-ministarstva-turizma/21080> (pristupljeno 8.5.2020)

²² Za konvertovanje valute korišćena je internet stranica OANDA.com <https://www1.oanda.com/currency/converter/> (pristupljeno 8.5.2020)

²³ Ministarstvo turizma Republike Hrvatske <https://mint.gov.hr/vijesti/beskamatni-krediti-hbor-a-poduzetnicima-u-turističkim-djelatnostima/21092> (pristupljeno 8.5.2020)

lica koja samostalno obavljaju djelatnost, porodična poljoprivredna gazdinstva, zadruge i ustanove) i **poslovni subjekti javnog sektora** – privredna društva i ostali subjekti (agencije i ustanove) u vlasništvu ili većinskom vlasništvu jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave i/ili Republike Hrvatske.

Namjena kredita može biti finansiranje tekućeg poslovanja (nabavka sirovina, repromaterijala, poluproizvoda, podmirenje obaveza prema dobavljačima, troškovi radne snage, opšti troškovi tekućeg poslovanja) i **podmirenje kratkoročnih obaveza** prema finansijskim institucijama, državi i drugih kratkoročnih obaveza, isključujući povraćaj pozajmica vlasniku, povezanim osobama i ostalim trećim osobama, uz rok otplate do najviše 12 mjeseci.

Kreditiranje se vrši u saradnji sa poslovnim bankama (putem poslovnih banaka ili po modelu podjele rizika) tako što korisnik kredita zahtjev i pripadajuću dokumentaciju podnosi poslovnoj banci. Izuzetno je za kredite u iznosu većem od 4.883.990 eura (37 miliona kuna) moguće direktno kreditiranje tako što korisnik kredita zahtjev i pripadajuću dokumentaciju podnosi HBOR-u.

Što se tiče iznosa kredita, po pravilu se ne odobravaju krediti u iznosu nižem od 13.000 eura (100.000,00 kuna). Najviši iznos kredita zavisi od specifičnosti i kreditne sposobnosti korisnika kredita, namjene i strukture transakcije i raspoloživih izvora finansiranja HBOR-a.

Tabela: Kamatna stopa kredita

Kamatna stopa	Kriterijumi
2% FIKSNA, GODIŠNJA Mogućnosti sniženja - 0,2 postotna boda - 1 postotni bod	Kratkoročni krediti za zapošljavanje mladih uz subvencije županije, grada, opštine
3,5% FIKSNA, GODIŠNJA Mogućnosti sniženja - 0,2 postotna boda - 1 postotni bod	dugoročni krediti za zapošljavanje mladih uz subvencije županije, grada, opštine

Izvor: HBOR, https://www.hbor.hr/kreditni_program/obrtna-sredstva/

Rok otplate za kratkoročne kredite je do 12 mjeseci od isteka roka korišćenja, uz uslov da ukupno trajanje kredita (period korišćenja i period otplate) ne može preći ukupno 12 mjeseci, za revolving kredite do 12 mjeseci od sklapanja Ugovora o kreditu, za dugoročne kredite do šest (6) godina, uključujući grejs period do dvije (2) godine, u zavisnosti od namjene i kreditne sposobnosti korisnika kredita (za kredite sa rokom otplate pet (5) godina i kraćim od pet (5) godina moguće je odobriti grejs do najviše jedne godine).

Otplata kredita vrši se na sljedeći način: za kratkoročne kredite jednokratno ili u pravilu u jednakim mjesечnim ili tromjesečnim ratama, za revolving kredite sukcesivno ili jednokratno, najkasnije na datum krajnjeg ugovorenog roka otplate i za dugoročne kredite: u pravilu u jednakim mjesечnim, tromjesečnim ili polugodišnjim ratama.²⁴

4.4. ISLAND

U skladu sa podacima od 2. aprila tekuće godine, broj stranih turista na teritoriji Islanda procijenjen je na između 100 i 500. Raspored međunarodnih i domaćih letova trenutno je sveden na minimum (*Icelandair* 10%, *Air Iceland Connect* 10-15%). Putnički brod *Norröna* koji plovi između Islanda, Danske i Farskih ostrva privremeno je obustavio putovanja a 26 kruzera otkazalo je svoje proljećne dolaske u Rejkjavik. U skladu sa podacima Centra za analizu maloprodaje od 14. aprila, potrošnja stranih turista sa kreditnih kartica na Islandu (izuzimajući letove) smanjena je za 60% u martu ove godine, u odnosu

²⁴ HBOR, Obrtna sredstva https://www.hbor.hr/kreditni_program/obrtna-sredstva/ (pristupljeno 8.5.2020)

na mart 2019. godine. Takođe, gotovo svi turistički vodiči u državi ostali su bez posla u skladu sa podacima Islandskog udruženja turističkih vodiča.

U skladu sa proračunima islandske banke *Íslandsbanki* i Islandskog turističkog udruženja, pandemija COVID-19 mogla bi prouzrokovati gubitke u sektoru turizmu u iznosu od 1,7 miliona eura i to samo za period od polovine marta do kraja avgusta, u odnosu na prošlogodišnji prihod za taj period. Centralna banka Islanda objavila je scenarije u kojima se procjenjuje pad BDP-a između 2,5% i 5% u 2020. godini, u zavisnosti od smanjenja broja međunarodnih dolazaka (30-50%). Osim toga, procijenjeno smanjenje međunarodnih dolazaka na aerodromu Keflavik u martu je 52% dok očekivani pad u aprilu iznosi 92%. S druge strane, prihodi od međunarodnih putnika u prvom kvartalu 2020. godine smanjeni su za 26,3% u odnosu na 2019. godinu.

Akcioni plan Vlade Islanda od 10. marta, kao odgovor na ekonomске posljedice pandemije COVID-19, obuhvata mjere za sektor turizma, i to:

- ✚ privremene olakšice za industriju turizma u vidu privremenog smanjenja poreza kao što je porez na smještaj;
- ✚ nakon povratka situacije u normalu, pokretanje kampanje u cilju promovisanja Islanda kao turističke destinacije i podsticanja domaćeg stanovništva da putuju u okviru granica svoje zemlje.

Vlada Islanda je 21. marta najavila prvu fazu mjera za ublažavanje posljedica pandemije COVID-19 i naredne tri mjere predstavljaju paket vrijedan 28.795.700 eura za pružanje podrške sektoru turizma:

- obustavljanje plaćanja poreza na noćenje od 1. aprila 2020. godine do 31. decembra 2021. godine; odlaganje plaćanja poreza na noćenje u periodu od 1. januara do 31. marta tekuće godine; odlaganje krajnjeg roka za plaćanje poreza na noćenje za navedene periode za 5. februar 2022. godine.
- državljanji Islanda stariji od 18 godina od Vlade će dobiti vaučere za putovanje u okviru granica svoje zemlje u ukupnom iznosu od 9.389.910 eura. Ova mjera biće sprovedena u saradnji sa Islandskim turističkim udruženjem.
- promotivna kampanja za Island kao turističku destinaciju trenutno je u pripremi i biće pokrenuta kada se stvore uslovi i kada se bude mogao očekivati nastavak turističke sezone. Kampanja ima dva smjera, odnosno jedan dio kampanje usmjeren je na podsticanje državljanova Islanda da putuju u okviru granica svoje zemlje, dok je drugi dio kampanje usmjeren na podsticanje stranih turista da posjeti Island.

Ukratko, glavni fokus u pogledu turizma jeste pružanje podrške održivim preduzećima u tom sektoru kako bi se izborili sa privremenim gubitkom prihoda, uključujući i mjere likvidnosti kao i mjere kojima bi se gubitak radnih mjeseta i zatvaranje preduzeća sveli na minimum. Infrstrukturni projekti pomoći će u smislu jačanja Islanda kao turističke destinacije i pripreme za period kada broj turista počne opet da se povećava. Paket mjera za pružanje podrške sektoru turizma obuhvata i posebnu inicijativu za ubrzavanje investicija, vrijednu 93.899.100 eura, koja uključuje nekoliko projekata usmjerenih na turizam:

- 4.068.960 eura za infrastrukturu u nacionalnim parkovima i zaštićenim oblastima uključujući i javne turističke lokalitete;
- 1.251.990 eura za Fond za zaštitu turističkih lokaliteta (privatnih/opštinskih turističkih lokaliteta);
- radovi na unapređenju luka širom zemlje;
- radovi na poboljšanju puteva širom zemlje;
- renoviranje koncertne dvorane i konferpcionog centra *Harpa* u Rejkjaviku.

Krajem marta tekuće godine stupio je na snagu sporazum između avio kompanije *Icelandair* i države u skladu sa kojim se avio kompanija *Icelandair* saglasila da nastavi sa letovima ka Bostonu, Londonu i Stokholmu dva puta sedmično, dok će država kompaniji nadoknaditi sve gubitke nastale zbog navedenih letova. S druge strane, državna avio kompanija *Isavia* privremeno se odrekla korisničkih taksi na aerodromu Keflavik. Takođe, *Isavia* je primila 25.039.800 eura za infrastrukturne projekte, uključujući i Keflavik međunarodni aerodrom.

Grad Rejkjavik je 26. marta najavio paket mjera koji obuhvata produžene rokove za plaćanje poreza i taksi, smanjenje poreza na komercijalnu imovinu, ubrzavanje investicija te marketinšku kampanju za Rejkjavik kao turističku destinaciju. Ostale lokalne samouprave takođe razmatraju moguće pakete mjera kao odgovor na pandemiju COVID-19 a u cilju zaštite lokalnih preduzeća.²⁵

²⁵ OECD, Tourism Policy Responses, pp. 35-36

4.5. ITALIJA

Savjet ministara je 16. marta usvojio dodatne mjere (prvi set mjera usvojen je 28. februara) kao podršku sektoru turizma i kulture koje dopunjavaju i jačaju mјere sadržane u prvobitnoj uredbi. Mjere podrazumijevaju sljedeće:

- **posebne nadoknade za zaposlene u sektoru turizma i kulture:** zaposleni u sektoru turizma, kulture, zabave, filma te audio-vizuelnom sektoru primiće posebne nadoknade u cilju ograničavanja negativnih posljedica uslijed pojave korona virusa. Primanje nadoknada prošireno je i na zaposlene bez socijalnog osiguranja.
- **socijalna zaštita i mreža socijalne sigurnosti:** širenje mreže socijalne sigurnosti na sezonske radnike u sektoru turizma i zabave kao i mјera u korist pisaca, umjetnika, izvođača i agenata.
- **podrška kompanijama u sektoru kulture, zabave i turizma:** obustava plaćanja poreza, doprinosa za socijalno osiguranje i obaveznih premija osiguranja za poslodavce koji upravljaju ili organizuju rad u pozorištima, koncertnim dvoranama, bioskopima, umjetničkim ili kulturnim sajmovima ili drugim događajima, muzejima, bibliotekama, arhivima, istorijskim spomenicima, barovima, restoranima, termalnim banjama, zabavnim i tematskim parkovima te sektoru prevoza, iznajmljivanja sportske i rekreativne opreme ili opreme za događaje i nastupe.
- **fond za hitne situacije u oblasti primjenjivih umjetnosti i bioskopa:** osnivanje fonda za hitne situacije u sektoru zabave uživo, bioskopa te audio-vizuelnom sektoru. Iznos od 130 miliona eura za 2020. godinu opredijeljen je za pružanje podrške licima u navedenim sektorima pogodjenim novonastalom situacijom uslijed pandemije COVID-19 kao i za investicije usmjerene na revitalizaciju ovih sektora. Modalitet raspodjele sredstava definisаće se uredbom Ministarstva za kulturno nasljeđe, aktivnosti i turizam, uzimajući u obzir negativan uticaj za korisnike koji su rezultat mjera za usporavanje širenja korona virusa.
- **vaučeri za ulaznice za bisokope, pozorišta, muzeje i koncerte:** povraćaj novca za putovanja i turističke pakete, otkazane uslijed pandemije COVID-19, u vidu vaučera, proširen je i na ulaznice za predstave, bisokope, pozorišta, muzeje i ostale kulturne događaje.
- **vaučeri za hotele:** povraćaj novca za putovanja i turističke pakete, otkazane uslijed pandemije COVID-19, u vidu vaučera, proširen je i na ugovore o smještaju te stoga obuhvata hotele i ostale smještajne objekte.
- **promovisanje imidža Italije u svijetu:** priprema kampanje za promovisanje Italije u svijetu kako u turističke, tako i u kulturne svrhe.

Osim toga, posebna naknada u iznosu od 600 eura za mart mjesec biće obezbjeđena sezonskim radnicima u sektoru turizma koji su izgubili posao uslijed pandemije korona virusa a Vlada je 16. marta najavila i pomoć u iznosu od 200 miliona eura za avio prevoznike *Alitalia* i *Air Italy*.²⁶

4.6. MAĐARSKA

U Mađarskoj je od 14. aprila, turizam potpuno zaustavljen, od 1.070 hotela zatvoreno je 1.000. Mađarski niskobudžetni avioprevoznik *Wizz Air* prizemljio je oko 85% svoje flote i otkazao je letove zbog ograničenja putovanja koje su vlade uvele kako bi suzbile širenje novog koronavirusa. U ugostiteljstvu, prema procjeni mađarske Agencije za turizam, 100.000 ljudi je izgubilo posao.

U prvom paketu ekonomskih mjera, Vlada je dala prednost turizmu. Za preduzeća koja posluju u pogodjenim sektorima poslodavci su oslobođeni plaćanja poreza na zarade za mart, april, maj i jun mjesec 2020. godine, osim doprinosa za zdravstveno osiguranje koji ne može preći 21,98 eura (7710 mađarskih forinti)²⁷. Poreski obveznici koji imaju obavezu plaćanja doprinosa za razvoj turizma (porez na usluge komercijalnog smještaja) takođe će biti oslobođeni plaćanja doprinosa u periodu od 1. marta do 30. juna. Vlada je preuzeila i 30% troškova za plaćanje penzijskog i zdravstvenog osiguranja zaposlenih.

Moratorijum na plaćanje kredita i kamata ne odnosi se samo na fizička već i na pravna lica. Najavljen je i **drugi paket ekonomskih mjera** koji se sastoji od novih programa namijenjenih zaštiti mađarske ekonomije, uključujući pružanje podrške teško pogodjenim ekonomskim sektorima, poput turizma i ugostiteljstva. Vlada će obezbijediti podršku u iznosu od 1.710.430.000 eura (600 miljardi mađarskih forinti) za prioritetne oblasti intervencije u naredne tri godine u vidu investicionih subvencija, smanjenja poreza, razvoja infrastrukture, povoljnih i zagarantovanih zajmova i kapitalnih programa. Pored toga, Mađarska banka najavila je nove monetarne mјere.

²⁶ OECD, Tourism Policy Responses, pp. 37-38

²⁷ Za konvertovanje mađarske nacionalne valute korišćena je internet stranica <https://www1.oanda.com/currency/converter/> (pristupljeno 8.5.2020)

Mađarska Agencija za turizam na svakih 48 sati izvještava Vladu o stanju u sektoru i svakodnevno se savjetuje sa čelnicima organizacija iz struke. Mađarska Agencija za turizam pokrenula je **video kampanju** koja će se prikazivati na televizijskim kanalima i na platformama društvenih mreža kako bi podstakla domaću turističku potražnju nakon ukidanja ograničenja. Agencija je u stalnoj komunikaciji sa organizatorima festivala, a ove godine će dodijeliti mnogo više sredstava za organizovanje događaja na kojima će učestovati domaći muzičari i umjetnici, koji mjesecima nijesu nastupali. Direktor Agencije za turizam saopštilo je da će 57.014.200 miliona eura (20 milijardi mađarskih forinti) biti utrošeno za povratak turizma u Mađarsku što je brže moguće.²⁸

4.7. POLJSKA

Poljska nacionalna aviokompanija LOT uspostavila je inicijativu „*LOT do domu*“ („leti doma“), u okviru koje su organizovani čarter letovi sa ciljem repatrijacije poljskih turista iz inostranstva.

Poljska turistička organizacija započela je kampanju „Poljska – ne otkazuj, odloži“, u okviru koje se turistima omogućava korišćenje već plaćenih usluga u drugom terminu. Ova mjera za cilj ima pružanje pomoći turističkoj industriji tokom teškog aktuelnog perioda.

Parlament Poljske je 2. marta usvojio Zakon o posebnim rješenjima u vezi sa virusom COVID-19, koji sadrži odredbu na osnovu koje će **turooperatori imati mogućnost da dobiju refundacije** za doprinose uplaćene Garantnom fondu za turizam za grupne ture otkazane od strane putnika ili iz razloga direktno povezanih sa izbjijanjem epidemije.

Garantni fond za turizam predstavlja dio sistema namijenjenog za zaštitu putnika (potrošača) od efekata nesolventnosti organizatora tura. Redovno uplaćivanje doprinosa Fondu predstavlja obavezu turooperatora. Svrha navedene odredbe je oslobođanje turooperatora od plaćanja doprinosa za ture koje neće biti održane. Maksimalni doprinos, kako je zakonom predviđeno, iznosi 30 złota (6,60 eura)²⁹, i obračunava se za svakog gosta, u skladu sa ugovorom o učešću u grupnoj turi koji potpisuju. Ovom mjerom podrške organizatorima se omogućava da nastave sa svojim aktivnostima, uključujući izmirenje obaveza prema gostima, odnosno potrošačima.

Vlada Poljske je 31. marta počela sa implementacijom zaštitnog paketa, koji između ostalog sadrži mjere pomoći za oblast turizma. Ovaj paket odnosi se na grupe preduzetnika koji su se našli u kriznoj situaciji kao posljedica izbjijanja epidemije. Ovaj Vladin akt sadrži predloge mjera za preduzetnike u sljedećim oblastima: moguće oslobođanje od potraživanja, uključujući olakšice pri plaćanju poreza i doprinosa za socijalno osiguranje, instrumenti za unapređenje finansijske likvidnosti preduzeća, pitanja zaštite i podrške tržištu rada, uključujući rješenja za preduzeća koja su prinuđena da prestanu sa radom. Direktorat za turizam Ministarstva za ekonomski razvoj je takođe sproveo određene aktivnosti, sa ciljem identifikovanja osnovnih potreba turističke privrede u trenutnoj situaciji, i sačinjavanja planova za potencijalne buduće mjere pomoći.

Ministar za ekonomski razvoj je 9. marta održao sastanak sa predstavnicima nacionalnih organizacija poslodavaca i potrošača, posvećen uticaju epidemije virusa COVID-19 na sektor turizma. Direktorat za turizam sastavio je vodič sa odgovorima na najčešće postavljana pitanja od strane turista i turooperatora. Vodič navodi pravila kojima se definisu pravila aktera na tržištu u oblasti turizma, sa posebnim naglaskom na pravila koja se mogu primjenjivati u aktuelnoj situaciji, te sadrži i objašnjenja termina kao što su „vanredne i neizbjježne okolnosti“, koncept „povlačenja iz ugovora o učešću u grupnoj turi“, vremenski okvir tog povlačenja, prava turista u takvim situacijama, kao i prava turooperatora.

Glavni sanitarni inspektor sačinio je sanitарне smjernice za preduzetnike koji pružaju usluge hotelskog smještaja. Dokument sa smjernicama, pod nazivom „Uputstvo za upravljanje hotelskim objektima“, objavljen je na sajtu Ministarstva.³⁰

²⁸ OECD, Tourism Policy Responses, p. 34

²⁹ Za konverziju valuta korišćen je konverter Oanda, unos na url: <https://www.oanda.com/rw-en/> (7.5.2020)

³⁰ OECD, Tourism Policy Responses, pp. 43-44

4.8. PORTUGAL

U izveštaju objavljenom 12. marta, Udruženje hotelijera portugala (AHP - *Associação da Hotelaria de Portugal*) navodi da bi sektor hotelijerstva u toj državi zavisnoj od turizma mogao da izgubi između 30 i 50% ukupnih prihoda, odnosno do 800 miliona eura, između marta i juna tekuće godine. Nacionalna aviokompanija TAP odložila je 2.500 letova planiranih za april i maj, nakon što je prethodno otkazala 1.000 letova. Udio ovih letova predstavlja 7% od predviđenih letova u martu, 11% u aprilu, i 19% u maju.

Još jedno sektorsko udruženje, AHRESP (*Associação da hotelaria, restauração e similares de Portugal*), objavilo je informaciju da je polovina preduzeća iz oblasti smještaja prijavila pad posjećenosti smještajnih jedinica od preko 40%, nakon izbijanja epidemije virusa COVID-19, a taj procenat odnosi se i na preduzeća koja se bave keteringom.

Vlada Portugala je 18. marta najavila paket pomoći u iznosu od 9,2 milijardi eura, od čega 3 milijarde predstavljaju državne kreditne garancije. Ovim garancijama u iznosu od 3 milijarde eura obezbijediće se likvidnost preduzeća pogodjenih epidemijom virusa COVID-19, od čega je 900 miliona izdvojeno za hotele i druge smještajne kapacitete (od toga je 75 miliona namijenjeno mikro i malim preduzećima), 200 miliona za turističke agencije, pružaoce rekreativnih usluga i organizatore događaja, te 600 miliona eura za restorane (od čega 270 miliona eura za mikro i mala preduzeća). Ove kreditne linije podrazumijevaju četvorogodišnji rok otplate, sa grejs periodom do kraja tekuće godine.

Turistička organizacija Portugala (*Turismo de Portugal*) inicirala je nekoliko konkretnih mjera podrške sektoru turizma, sa ciljem umanjivanja efekta privremenog pada potražnje u oblasti turizma, zbog krize prouzrokovane virusom COVID-19:

- **Linija podrške mikropreduzećima u oblasti turizma** – sa izdvajanjima od 60 miliona eura, ovo je nova linija finansiranja kojom se targetiraju mikropreduzeća u oblasti turizma koja pokazuju nizak kapacitet da adekvatno reaguju na snažan registrovani pad potražnje.
- Donijeta je odluka o podršci za **refundiranje troškova koje su imali organizatori događaja** čiji su planirani događaji za 2020. godinu odloženi ili otkazani zbog krize prouzrokovane virusom COVID-19.
- Mjere o podršci investicijama su dodatno ojačane mjerama za ubrzavanje isplata i refundacija u okviru fondova Evropske unije „QREN“ i „Portugal 2020“, kao i odlukom o **odlaganju rokova za izmirenje određenih poreskih obaveza**.

Osim mjera finansijske podrške namijenjenih kompanijama, omogućene su i **savjetodavne usluge namijenjene preduzetnicima u oblasti turizma**, kao i samim turistima:

- **Unapređenje informacionog i savjetodavnog tima Turističke organizacije Portugala:** razvoj telefonskih i internet kanala podrške preduzećima u vidu savjeta u vezi sa instrumentima finansijske podrške uvedenim u okvir borbe protiv krize prouzrokovane virusom COVID-19.
- **Specijalizovana online podrška preduzećima od strane portugalskih turističkih škola:** Turistička agencija obezbijedila je posebnu uslugu internet podrške koju pruža tim od 60 trenera iz hotelijerskih i turističkih škola, koji su na raspolaganju kako bi pomogli preduzećima sa konkretnim operativnim problemima, čime se pokušava umanjiti negativan uticaj epidemije.
- **Ažurirani podaci o međunarodnim tržištima** – na dnevnom nivou ažuriraju se informacije Turističke organizacije za preduzeća (avio saobraćaj, rezervacije, tuoperatori i restrikcije putovanja), koje su dostupne i na platformi „TravelBI“.
- **Monitoring ulazaka turista u zemlju**, korišćenjem mobilnih podataka i podataka avionskih kompanija.

Kada su u pitanju turisti, razvijeno je nekoliko inicijativa u oblasti komunikacije, uključujući informacije o pravima potrošača u kontekstu krize na zvaničnom sajtu Turističke organizacije, kao i posebnu internet stranicu posvećenu stranim turistima, sa korisnim i aktuelnim informacijama i savjetima za turiste, važećim restriktivnim mjerama u zemlji i korisnim kontaktnim informacijama.

Sve turističke škole koje funkcionišu pod okriljem Turističke organizacije Portugala sada obavljaju predavanja u potpunosti putem interneta, dok je plaćanje školarina suspendovano za vrijeme trajanja krize. Turistička organizacija takođe sarađuje sa platformom #Tech4COVID19, koja služi za obezbeđivanje smještaja medicinskim radnicima koji nijesu u mogućnosti ili ne žele da se vrate svojim

kućama iz straha da ne zaraze svoje porodice. U ovom kontekstu, zajedno sa privatnim sektorskim udruženjima, Turistička agencija Portugala će predstaviti platformu svim pružaocima usluga smještaja koji žele da se uključe u ovu inicijativu, dok je **fond od 250.000 eura** izdvojen za podršku pokrivanju troškova vlasnika hotela i drugih smještaja kada su u pitanju struja, voda, grijanje i čišćenje, koje će se vršiti preko sektorskih udruženja.³¹

4.9. SLOVENIJA

Vlada Slovenije je, 10. marta 2020. godine, predstavila niz mjera za upravljanje krizom u ukupnoj vrijednosti od blizu jednu milijardu eura, između ostalog:

- kreditne linije (izvođači: SID banka, Slovenski preduzetnički fond, Fond za regionalni razvoj Ribnica);
- pomoć u internacionalizaciji (izvođač: SPIRIT);
- pomoć privrednim subjektima u teškoćama;
- promocija turizma (STO);
- zabrana naplate na javnim mjestima.

U okviru mjere koja se tiče promocije turizma, izmijenjeni su i prilagođeni aktuelni pozivi za nadmetanje, i to:

- dana 6.3.2020. raspisani su novi javni pozivi za podnošenje prijedloga za sufinansiranje promocije slovenačke turističke ponude 2020. godine namijenjen turističkim kompanijama na inostranom i na domaćem tržištu. Javni poziv sadrži sredstva od promotivne takse u iznosu od 431.294,55 €. Prvi rok za podnošenje prijava je 2. april 2020. godine. Drugi rok za podnošenje prijava je 4. juna 2020. godine.³²

U Sloveniji je od 29. marta 2020. godine na snazi Zakon o intervencionim mjerama u oblasti javnih finansija³³ koji propisuje niz poreskih mjera u cilju ublažavanja negativnih posljedica COVID-19 na društvo i ekonomiju. Između ostalog, Zakon predviđa odlaganje rokova za podnošenje poreskih prijava za porez na dohodak i porez na dobit, utvrđivanje novog roka za plaćanje obaveza u okviru podnijetih poreskih prijava za porez na dobit i porez na dohodak za pravna lica, odlaganje utvrđivanja nove osnovice osiguranja za 2020. godinu, najkasnije u maju. Takođe, predviđeno je da ministar finansija bude ovlašćen da utvrđuje politiku poreskog izvršenja u vrijeme trajanja ovog zakona. Da bi se obezbijedila efikasna upotreba javnih sredstava i obezbijedilo finansiranje hitnih mjera u vezi sa epidemijom predlog predviđa da **Vlada može ograničiti trošenje usvojenog budžeta**. Cilj je da se obezbijede dodatna finansijska sredstva koja nijesu mogla biti planirana i isključivo se odnose na finansiranje mjera koje se odnose na epidemiju virusa. Nakon završetka vanrednog stanja koje je izazvao virus, Vlada je zadužena da u roku od 45 dana pripremi predlog rebalansa budžeta koji bi sadržao sve izdatke nastale tokom kriznog perioda. Osim toga, predlog predviđa da, iz prethodno navedenih razloga, Vlada ima ovlašćenje da preraspodijeli potrošnju u okviru tekućeg budžeta.

Osim toga, od 11. aprila 2020. godine na snazi je Zakon o intervencionim mjerama za suzbijanje epidemije COVID-19 i ublažavanje njenog uticaja na državljane i privredu³⁴ kojim se utvrđuju i privremene mjere za ublažavanje posljedica epidemije u oblasti zapošljavanja i plaćanja doprinosa za socijalno osiguranje, zdravstvenog osiguranja, socijalne zaštite, tržišta osiguranja i finansijskih instrumenata, javnih nabavki, finansijskog poslovanja i slično.

Kada je u pitanju podrška konkretno sektoru turizma, u okviru Ministarstva za ekonomski razvoj i tehnologiju formiran je **Stručni savjet za turizam** koji ima konsultativnu ulogu po pitanju turizma u novonastalim okolnostima. Na prvoj sjednici Savjeta 4. maja 2020. godine kojoj je predsjedavao ministar ekonomskog razvoja i tehnologije usvojen je predlog dodatnih mjera za podršku turizmu nakon

³¹ OECD, Tourism Policy Responses, pp. 44-45

³² Ukrepi države COVID-19 <https://www.ozs.si/novice/ukrepi-drzave-covid-19-koronavirus-5e6775512114e0445a471c6c> (pristupljeno 11.5.2020)

³³ Zakon o interventivnih ukrepih na javnofinancnjem području, „Uradni list RS“, br. 36/20, <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregleDPrepisa?Id=ZAKO8186> (pristupljeno 8.5.2020)

³⁴ Zakon o interventivnih ukrepih za zaježitev epidemije COVID-19 in omilitev njenih posledic za državljane in gospodarstvo, „Uradni list RS“, br. 49/20, <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2020-01-0766?sop=2020-01-0766> (pristupljeno 8.5.2020)

pandemije. U narednom periodu, Savjet će u saradnji sa predstavnicima Nacionalnog instituta za javno zdravlje pripremiti standarde zaštite koji će primjenjivati pri pružanju ugostiteljskih i turističkih usluga.

Prema riječima slovenačkog ministra za ekonomski razvoj, Savjet, koji će od sada biti savjetodavno tijelo Ministarstva, formiran je u cilju pronalaženja inovativnih rješenja za podršku turizmu koji se ne može oporaviti samostalno. Članovi Savjeta koju pripadaju nizu ključnih organizacija, industrijskih udruženja i sindikata ocijenili su da je situacija u vezi sa turizmom zabrinjavajuća, te da bi prema pojedinim procjenama oporavak od krize mogao potrajati najmanje pet godina. Stoga, ministar ekonomije je na sjednici Savjeta najavio da turizam može računati na dodatnu pomoć države. Jedan od predloga Savjeta je da se ide u pravcu proširenja mjera koje su već preduzete u cilju očuvanja radnih mesta i obezbjeđivanju likvidnosti preduzeća. Takođe, **Savjet će predložiti Vladi stvaranje dodatnog izvora grantova za pokriće operativnih troškova u turizmu.**³⁵

4.10. ŠVEDSKA

Državne kreditne garancije za aviokompanije - Kroz izmjene budžeta koji je usvojio švedski Parlament, avio-kompanije će 2020. godine moći da dobiju kreditne garancije u iznosu od najviše 471.654.000 eura (5 milijardi SEK)³⁶, od čega je 141.496.000 eura (1,5 milijardi SEK) namijenjeno za SAS avio-kompaniju. Štaviše, okvir kreditne garancije Švedske agencije za kredite je proširen kako bi podržao švedske izvozne kompanije i brodarsku industriju.

Privremeni popust na troškove zakupa u ugroženim sektorima - Da bi smanjila troškove za kompanije sa značajnim poteškoćama - u sektorima kao što su trajna roba široke potrošnje, hoteli, restorani i određene druge aktivnosti - Vlada će pružiti podršku koja ima za cilj da olakša i ubrza ponovno pregovaranje o zakupu. Naime, Vlada će pokriti 50% smanjenja zakupa u iznosu koji ne prelazi 50% fiksne zakupnine.

Podrška kulturnim i sportskim aktivnostima - Zbog ekonomskih posljedica koje utiču na kulturni i sportski sektor, ovi sektori će dobiti dodatnih 94.330.800 eura (jednu milijardu SEK) podrške tokom 2020. Polovina iznosa biće dodijeljena sektoru kulture, a druga polovina sektoru sporta. Novac će biti raspodijeljen od strane agencija za raspodjelu bespovratnih sredstava iz oblasti kulture i Švedske konfederacije sporta. Kako veliki tako i mali akteri iz oblasti kulture moći će da dobiju podršku a organizacioni oblik neće uticati na mogućnost dobijanja podrške. Državne institucije nijesu uključene, ali se njihova situacija pažljivo prati.

Sredstva za sport biće dodijeljena za aktivnosti koje izgube prihod kao rezultat ograničenja na javna okupljanja. Novac će ići udruženjima koja organizuju sportske događaje, kao što su velika prvenstva, rekreativne trke ili utakmice elitnog nivoa.

Opšte mjere usmjerene na preduzeća - Kako bi se smanjili troškovi za privatna preduzeća, uvedeno je privremeno smanjenje doprinosu za socijalno osiguranje poslodavaca i doprinosu pojedinaca. Smanjenje će se odnositi na najviše 30 zaposlenih i to na dio plate koji ne prelazi 2.360 eura (25.000 SEK)mjesečno. Pravila će se primenjivati za period 1. mart - 30. jun 2020. Doprinos se svodi samo na doprinos za starosnu penziju. Takođe se predlaže smanjenje pojedinačnih doprinosa za samostalne trgovce. Štaviše, švedska vlada je preuzela odgovornost za sva odsustva po osnovu bolesti tokom aprila i maja.

Druga mjera za smanjenje troškova koja se primjenjuje na sva preduzeća (koja su pravna lica) sa ekonomskim teškoćama kao posledicom pandemije jeste sistem kratkotrajnih otpuštanja. Ovaj sistem podrazumijeva da se troškovi plaća poslodavaca mogu smanjiti i da će centralna vlada pokriti veći deo troškova. Zaposleni mogu da smanje radno vrijeme i dalje primaju oko 90% svoje plate. Ovaj sistem takođe mogu koristiti i samostalni preduzetnici, pod uslovom da je preduzeće pravno lice i da je preduzetnik u njemu zaposlen.

Švedska je uvela i povećanje likvidnosti za kompanije putem poreskih olakšica. Naime, kompanije mogu odložiti najviše tri mjeseca plaćanje doprinosa za socijalno osiguranje poslodavaca, preliminarnog

³⁵ Ministarstvo za gospodarski razvoj in tehnologije <https://www.gov.si/novice/2020-05-04-turizem-lahko-racuna-na-dodatno-pomoc-drzave/> (pristupljeno 8.5.2020)

³⁶ Za konvertovanje valute korišćena je internet stranica Oanda.com <https://www1.oanda.com/currency/converter/>

poreza na zarade i poreza na dodatu vrijednost. Malim i srednjim preduzećima biće dozvoljeno da odgode prijavljeni PDV na godišnjem nivou te mogu i da povrate preliminarni porez plaćen 2019. Usvojena su i privremena poreska pravila za samostalne preuzetnike (sa individualnim vlasništvom) koji su teško pogođeni novonastalom situacijom. Nova pravila znače da se 100% oporezive dobiti za 2019. godinu, do 94.330 eura (milion SEK), može izdvojiti za rezervu raspodjele poreza, koja se tada može pokrenuti u slučaju mogućih budućih gubitaka.

Na kraju, Vlada je uvela kreditnut kako bi preduzećima olakšala pristup finansiranju, tako da će vlada garantovati za 70% novih zajmova koje banke daju preduzećima koja imaju finansijske poteškoće uslijed virusa COVID-19, međutim, koja inače imaju zdravo i jako poslovanje. Švedska državna kancelarija za dug upravljače garancijom i svakoj kompaniji biće omogućeno da se kreditira do 6.980.480 (74 miliona SEK).³⁷

³⁷ ECPRD, ibid.

IZVORI INFORMACIJA

World Tourism Organization, 7 May 2020, <https://www.unwto.org/news/covid-19-international-tourist-numbers-could-fall-60-80-in-2020>

OECD Centre for Entrepreneurship, SMEs, Regions and Cities (CFE), *Tourism Policy Responses*, updated 15 April 2020, pp. 3-4 https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=124_124984-7uf8nm95se&title=Covid-19_Tourism_Policy_Responses

ECPRD Request no. 4389 *Measures specifically related to tourism industry in light of COVID-19 pandemic*, 23 April 2020

The Governmental anti-crisis plan, http://gov.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=288&info_id=75975

StopCoVFund internet stranica <https://stopcov.ge/en/Fund>

Pravilnik o odgodji ili oslobođanju od plaćanja turističke pristojbe za osobe koje pružaju ugostiteljske usluge u domaćinstvu ili na obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu (NN 36/20) https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2020_03_36_764.html

Uredba o dopuni Uredbe o postupku, načinu i uvjetima za dobivanje koncesije na turističkom zemljištu u kampovima u suvlasništvu Republike Hrvatske (NN 31/20) https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2020_03_31_674.html i Uredba o

Uredba o dopuni Uredbe o postupku, načinu i uvjetima za dobivanje koncesije na turističkom zemljištu u kampovima u suvlasništvu Republike Hrvatske (NN 31/20) https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2020_03_31_674.html

Uredba o dopuni Uredbe o postupku, načinu i uvjetima za dobivanje koncesije na turističkom zemljištu u kampovima u suvlasništvu Republike Hrvatske (NN 41/20) https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2020_04_41_854.html

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o pružanju usluga u turizmu(NN 42/20)
https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2020_04_42_887.html

Zakon o izmjenama i dopuni Zakona o ugostiteljskoj djelatnosti (NN 42/20)
https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2020_04_42_888.html

Zakon o dopunama Zakona o turističkim zajednicama i promicanju hrvatskog turizma (NN 42/20) https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2020_04_42_885.html

Zakon o dopunama Zakona o turističkoj pristojbi (NN 42/20)
https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2020_04_42_886.html

Ministarstvo turizma RH, Mjere Ministarstva turizma <https://mint.gov.hr/vijesti/mjere-ministarstva-turizma/21080>

Ministarstvo turizma Republike Hrvatske <https://mint.gov.hr/vijesti/beskamatni-krediti-hbor-a-poduzetnicima-u-turistickim-djelatnostima/21092>

HBOR, Obrtna sredstva https://www.hbor.hr/kreditni_program/obrtna-sredstva/

Ukrepi države COVID-19 <https://www.ozs.si/novice/ukrepi-drzave-covid-19-koronavirus-5e6775512114e0445a471c6c>

Zakon o interventnih ukrepih na javnofinančnem področju, „Uradni list RS“, br. 36/20,
<http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO8186>

Zakon o interventnih ukrepih za zajezitev epidemije COVID-19 in omilitev njenih posledic za državljanje in gospodarstvo, „Uradni list RS“, br. 49/20, <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2020-01-0766?sop=2020-01-0766>

Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo <https://www.gov.si/novice/2020-05-04-turizem-lahko-racuna-na-dodatno-pomoc-drzave/>